

Marek Stawecki

Problematyka wymogów etycznych dotyczących osoby notariusza i sporządzanych przez niego czynności

Annales. Etyka w życiu gospodarczym 11/2, 105-111

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marek Stawecki

Salezjańska Wyższa Szkoła Ekonomii i Zarządzania w Łodzi

e-mail: marekstawecki@op.pl

Problematyka wymogów etycznych dotyczących osoby notariusza i sporządzanych przez niego czynności

Historia polskiego notariatu dostarcza wielu argumentów przemawiających za tym, że z zawodem notariusza wiąże się zaufanie społeczne. Związane jest ono zarówno z rodzajem czynności, które są mu powierzane, jak i ze sposobem ich wykonywania – przyjmuje się, że notariusz będzie sumienny, staranny oraz bezstronny.

Obecnie zainteresowanie prawniczymi etykami zawodowymi jest odzwierciedleniem zapatrywania, iż zasady etyki zawodowej powinny znaleźć swój wyraz w postaci norm prawnych, niezależnie od ustawowych regulacji dotyczących wykonywania określonego zawodu. Ustalone zasady etyki są jednak również nieodłączną cechą wykonywania zawodów zaufania publicznego w rozumieniu art. 17 ust. 1 obowiązującej Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹ W myśl tego artykułu samorządy zawodowe osób wykonujących zawody zaufania publicznego sprawują pieczę nad należyтым wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. Uważa się przy tym, że zawody prawnicze są najbardziej etosowe spośród tej kategorii zawodów, co oznacza, że zasady etyki zawodowej należą do ich istoty.

Kodeks etyki zawodowej notariusza, uchwalony przez Krajową Radę Notarialną w dniu 12 grudnia 1997 r., wszedł w życie 1 stycznia 1998 r.²

Notariusz, wykonując swe czynności zawodowe, opiera osobisty byt na zaufaniu publicznym i prywatnym. W tym właśnie mieści się istota pojęcia „zaufania publicznego”. Oznacza to, iż w swojej działalności musi on zachować lojalność wobec strony czynności notarialnej, ale i wobec państwa. Lojalność w stosunku do państwa sprowadza się do m.in. zakazu dokonywania czynności sprzecznych z prawem czy też nakazie czuwania nad należyтым zagwarantowaniem interesów wszystkich stron czynności notarialnych.

Osoba będąca notariuszem pełni powierzone jej przez państwo zadania publiczne, stoi na straży obowiązującego porządku prawnego i bezpośrednio chroni interesy majątkowe, pobierając podatki i opłaty na rzecz państwa.

Kodeksy etyki zawodowej dotyczące nie tylko notariatu winny realizować zarówno funkcję korporacyjną, oraz publiczną. Powinny być one nakierowane na zabezpieczenie interesu publicznego, winny stanowić podstawę do egzekwowania obowiązków zawodowych, a w swej treści koncentrować się na normach specyficznych dla danego zawodu, bez

¹ Dz.U. Nr 78, poz. 483. z późn. zm.

² Uchwała nr 19/97 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 12 grudnia 1997 r. w sprawie kodeksu etyki zawodowej notariusza.

powtarzania oczywistych, ogólnych reguł powszechnej moralności. Niezwykle istotną rolę w kształtowaniu treści etycznych unormowań ma do spełnienia samorząd zawodowy.

Uchwalanie prawniczych kodeksów etyki zawodowej jest obecnie przede wszystkim reakcją na zauważalne, wyraźnie niekorzystne społecznie zjawiska, takie jak brak respektu dla prawa, słabość niespójnej i nieprzemyślanej legislacji, niski poziom kultury prawnej, czy też potęgający się rozdźwięk między kulturą prawną a kulturą moralną. Skodyfikowane zasady etyki zawodowej powinny stanowić swoiste przypomnienie o istnieniu norm moralnych, wymaganych w życiu zawodowym oraz w zachowaniach poza zawodem. Stąd tak duże znaczenie etyki w gospodarce, a także przy wykonywaniu zawodów prawniczych.

Istotne dla kodeksów etyki prawniczej jest odwoływanie się do podstawowych wartości moralnych ukształtowanych w cywilizacji europejskiej oraz w tradycji zawodowej.

Zasady etyki zawodowej wynikają z ukształtowanych od tysiącleci ogólnych norm moralnych, poczucia przyzwoitości, kultury moralnej i prawnej oraz wychowania obywatelskiego, bez których cywilizowane społeczeństwo nie może istnieć. Do podstawowych wyznaczników prawniczej etyki zawodowej należy zaliczyć europejską kulturę oraz tradycję prawniczą, w tym także tradycję poszczególnych zawodów prawniczych³. Niebagatelną historyczną rolę odegrało w tym kontekście również chrześcijaństwo a także prawo rzymskie. Niewątpliwie prawo rzymskie wraz z filozofią grecką oraz chrześcijaństwem należy do tych dziedzin kultury antycznej, które wywarły olbrzymi wpływ na formowanie się duchowego, intelektualnego i kulturowego oblicza obecnej Europy. Powszechnie przyjmuje się, iż z wielu wartości, jakie wniosło prawo rzymskie dla współczesności, za najbardziej uniwersalne oraz trwałe uważa się jego wartości etyczne.

Kodeksy etyki prawniczej pełnią istotne funkcje ogólnoeuczynne, konkretyzowane w odniesieniu do aktywności zawodowej. Wskazują standardy moralnego postępowania prawników. Nadto winny kształtować ich wrażliwość społeczną i humanistyczną bez zamykania się w kodeksowych normach etycznych, wreszcie powinny szeroko uwzględniać rozmaite inne akceptowane społecznie normy moralne. Odniesienie do ukształtowanych historycznie oraz cywilizacyjnie norm etycznych znajduje się w § 1 kodeksu etyki zawodowej notariusza: „*Notariusz jest zobowiązany do przestrzegania podstawowych zasad moralnych...*”.

Dzisiaj każdy tzw. „klasyczny” zawód prawniczy ma już swój kodeks etyczny.

Etyczne podstawy funkcjonowania notariatu znajdują swoje określenie – niezależnie od kodeksu etyki – w licznych przepisach odnoszących się do tego zawodu. Na przykład Statut Stowarzyszenia Notariuszy RP z 1990 r. określa w § 7 i 8, że celem Stowarzyszenia jest jednoczenie polskiego notariatu wokół tradycyjnych wartości uzasadniających publiczne zaufanie do czynności i dokumentów sporządzanych przez notariuszy, a cel ten realizowany jest m.in. poprzez propagowanie wzorców postaw i zachowań uznawanych przez środowisko notarialne za godne notariusza. Oprócz powyższego obowiązująca ustawa Prawo o notariacie z dnia 14 II 1991 r.⁴ zawiera postanowienia dotyczące zachowania przez notariuszy uznanych norm etycznych. Zgodnie z art. 11 pkt 2 przedmiotowego aktu prawnego notariuszem może być ten, kto jest nieskazitelnego charakteru. Ocena taka powinna znaleźć się przede wszystkim w przewidzianej w art. 10 ww ustawy opinii właściwej rady

³ M. Kuryłowicz, *Notariat w europejskiej kulturze prawnej*, II Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania, (red.) R. Szytk, Poznań–Kluczbork 1999, s. 135–148.

⁴ Dz.U. 2002 Nr 42, poz. 369 z późn. zm.

izby notarialnej. Pojęcie nieskazitelnego charakteru winno obejmować cechy indywidualne notariusza, które składają się na jego wizerunek w życiu zawodowym i pozazawodowym. Pojęcie nieskazitelnego charakteru jest także obowiązkiem również w stosunku do innych zawodów prawniczych⁵. Nadto przy powołaniu notariusz składa ślubowanie, że powierzone obowiązki będzie wypełniał zgodnie z prawem i sumieniem, a w postępowaniu kierować się będzie zasadami godności, honoru i uczciwości. Elementy etyczne są tu ewidentne, a potwierdzone zostały wymaganiami zawartymi w § 3 kodeksu etyki: notariusz po powołaniu obowiązany jest w czasie najbliższego Zgromadzenia Notariuszy Izby potwierdzić, że zapoznał się z treścią niniejszego kodeksu i złożył następujące przyrzeczenie: „*Oświadczam, że zapoznałem się z treścią kodeksu etyki zawodowej notariusza i uroczyście przyrzekam przestrzegać jego postanowień*”. Nadto osobie wykonującej przedmiotowy zawód zaufania publicznego nie wolno podejmować zajęcia, które mogłyby uchybiać jego powadze⁶.

Należy podkreślić, iż niewątpliwie tym, co w istotny sposób tworzy więź notariusza z państwem i osobą prywatną, jest zaufanie. Odnosi się ono do katalogu wartości integralnie łączących się ze specyfiką zawodową, wyróżniającą notariusza spośród innych zawodów prawniczych, tworzącą system zapewniający stronom i państwu urzędowe zaufanie.

Określenie „zaufanie publiczne” ma niewątpliwie walory etyczne i społeczne, które można wyrazić w pojęciu *pro publico bono*, jako że podkreślając rolę czynnika zaufania odwołujemy się do podstawowych reguł porządku publicznego, jakimi kierują się cywilizowane społeczeństwa. Istotne jest zatem nie tylko zaufanie indywidualne do określonej osoby, której powierzamy prowadzenie naszych spraw, ale również zaufanie całego społeczeństwa do samorządu zawodowego, któremu państwo przekazało do wykonywania określone zadania publiczne. Jednak podstawową cechą notariatu jest jego bezstronność, która nierozdzielnie wiąże się zarówno z samym notariuszem, jak i korporacją notarialną. Wszystkie zawody zaufania publicznego muszą być poddawane ocenie publicznej, powinna je obowiązywać jawność, reżim wewnętrznej odpowiedzialności. Niezbędne jest tu także respektowanie wymogów i zasad deontologii zawodowej, bez której trudno poważnie mówić o zaufaniu publicznym.

Szczególny charakter tego zawodu wynika z rodzaju spraw, które prawo powierza notariuszom dokonującym czynności notarialnych polegających m.in. na udzielaniu pomocy prawnej ludziom oraz różnego typu instytucjom publicznym.

Etyka zawodowa jest obiektem zainteresowania organów sprawujących kontrolę nad notariatem. Stąd też wydane na podstawie art. 42 § 2 pr. o not. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 kwietnia 1991 r. przewiduje w § 6 pkt 4, że w toku wizytacji kancelarii notarialnej bada się m.in. przestrzeganie powagi i kultury pracy notariusza⁷. Podobnie do obowiązków samorządu notarialnego w zakresie nadzoru należy kontrola wypełniania przez notariuszy obowiązków zawodowych, a w tym mieści się również przestrzeganie godności i powagi zawodu notariusza. Konsekwencją działań kontrolnych może być odpowiedzialność dyscyplinarna. Notariusz odpowiada w ogólności dyscyplinarnie za przewinienia zawodowe albo uchybienie powadze lub godności zawodu, a więc również za naruszenie norm etycznych, które kryją się pod określeniami powagi i godności.

⁵ E. Wieprzykowska, *Antynomie zawodu notariusza, między racjonalnością instrumentalną, a komunikacyjną*, „Łódzki Biuletyn Notarialny” 2006, nr 2 (10), s. 12.

⁶ M. Kuryłowicz, *Kodeks etyczny notariusza de lege latai de lege ferenda*, III Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania, (red.) R. Szytk, Warszawa-Kluczbork 2006, s. 198.

⁷ Dz. U. 1991, nr 42, poz. 188.

Przy wykonywaniu czynności notarialnych notariusze dotyczą szczególnie czułych sfer życia ludzkiego (sfery prywatności, stosunków osobistych, rodzinnych oraz tajemnicy zawodowej).

Spoczywają na nich zadania związane z ochroną istotnych wartości ogólnych tak indywidualnych, jak i publicznych. W związku z tym podlegają także szczególnym zasadom odpowiedzialności. Powyższe odnosi się do kwestii zaufania, poufności oraz osobistego charakteru łączącego notariusza z jego klientem. Notariusze mają obowiązek przestrzegać reguł etycznych, które wyznaczają wysokie standardy deontologii tego zawodu.

Podstawą odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez notariusza jest głównie czyn niedozwolony. Na notariuszu ciąży pewne obowiązki z mocy ustawy, których niedopełnienie będzie właśnie stanowiło czyn niedozwolony. Niezbędne jest w związku z tym wykazanie wszystkich przesłanek odpowiedzialności, które z tą podstawą się wiążą. Nie można zakładać, że skoro czynność prawna okazała się nieważna, to tym samym pojawiła się wina notariusza. Winę tę trzeba wykazać. Staranność notariusza wyznaczana jest zakresem jego powinności. Bywa, że próbuje się nałożyć na notariusza obowiązki, których wypełnienie uniemożliwiłoby mu wręcz funkcjonowanie. Wymaga się np. żeby notariusz nie wierzył wpisowi w księdze wieczystej dotyczącemu podstawy wpisu prawa własności, lecz podstawę tę (np. akt notarialny sprzedaży) sam weryfikował. Zastępowały tu sąd. Jeżeli sąd pomylił się, przyjmując za ważną nieważną umowę, nic mu nie grozi. Jeśli notariusz nie zbadałby podstawy wpisu wadliwie ocenionej przez sąd, ponosiłby odpowiedzialność odszkodowawczą. Niejednokrotnie wymaga się, aby notariusz nie poprzestawał na oświadczeniach stron, lecz oświadczenia te „weryfikował”. Notariusz w wielu wypadkach nie ma żadnej możliwości jakiegokolwiek weryfikacji oświadczeń woli, bowiem to strony są od tego, aby mówiły, co wiedzą i czego chcą, a notariusz ma to ująć w formę prawną. Nie można tracić z oczu faktu, iż w wypadku czynności prawnych są to prywatne oświadczenia, które tylko formę przybierają publiczną. Notariusz powinien odnieść się do wchodzących w grę dokumentów i „starannie”, na ile to jest możliwe, zbadać ich autentyczność oraz treść⁸.

Osoba wykonująca zawód notariusza funkcjonuje nie tylko jako osoba zaufania publicznego, ale także występuje w obrocie prawnym jako podmiot prawa kontraktowanego, którego status określają reguły prawa cywilnego w zakresie zobowiązań cywilnoprawnych. W sposób oczywisty świadczy to także o zaufaniu państwa do notariusza, który jest jedyną osobą niemającą statusu urzędnika państwowego, którego czynności dokonane zgodnie z prawem mają charakter dokumentu urzędowego. Jego działalność wyróżnia to, iż żaden z wytworzonych przez niego dokumentów nie jest jego własnością. Wszystkie stanowią własność państwa. Cięży na nim jedynie obowiązek zabezpieczenia i przechowywania dokumentów.

Prawo o notariacie zawiera zwięzłe ujęte zasady etyki zawodowej notariusza. Kodeks etyki zawodowej notariuszy zawiera natomiast liczne dodatkowe określenia wymaganych etycznych wzorców i pojęć. Są tu „*zasady etyki i praw człowieka*”, „*podstawowe zasady moralne*”, „*podstawowe zasady obowiązujące notariusza*”, a wśród nich: „*uczciwość, rzetelność, niezależność oraz bezstronność i zachowanie tajemnicy zawodowej*”, dawanie dobrego świadectwa zawodowi oraz dbałość „*o powagę, honor i godność zawodu*”, zasady etyki, dokonywanie czynności zawodowych zgodnie z prawem, według najlepszej woli

⁸ E. Drozd, *Odpowiedzialność notariusza w wypadku nieważnej (bezsukutekcyjnej) czynności prawnej*, III Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania, (red.) R. Szytk, Warszawa-Kluczbork 2006, s. 82.

i wiedzy oraz z należytą starannością, zachowanie lojalności wobec państwa, zachowanie powagi urzędu i niezależności oraz należytego szacunku wobec osób reprezentujących instytucje państwowe, samorządowe i inne, zasady lojalności, życzliwości i szacunku w stosunku do innych notariuszy, należyta uprzejmość wobec kontrolującego oraz zasady uczciwości zawodowej obok zasad etyki zawodowej. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej służy zabezpieczeniu dóbr osobistych klienta. Źródła tajemnicy zawodowej należy upatrywać w rozwiązaniach ustawowych, zasadach etyki danego zawodu oraz podstawowych zasadach moralnych⁹.

Nadto notariusz jest zobowiązany do zapewnienia warunków swobodnego składania oświadczeń przez strony czynności i zabezpieczenia nienaruszalności tajemnicy. Jest to niekiedy niewykonalne przy dokonywaniu czynności poza siedzibą kancelarii. Winien on dodatkowo dbać o zachowanie tajemnicy notarialnej przez jego pracowników na zasadach obowiązujących jego samego¹⁰.

Osobną niejako grupę tworzą wzajemne obowiązki samorządu notarialnego i notariuszy. Rada Izby Notarialnej winna dbać o honor notariuszy i zachowanie szacunku do nich, ale też wymagać od nich wykonywania zawodu „sumiennie i rzetelnie”. Każdy członek samorządu powinien w szczególności dążyć do realizacji woli ogółu notariuszy oraz ich dobra, działając rozważnie i zgodnie ze swą najlepszą wiedzą. Notariusz również winien lojalność wobec władz samorządu.

Krajowa Rada Notarialna może wyrażać w formie uchwał stanowisko we wszystkich sprawach samorządowo-zawodowych oraz zawodowych związanych z wykonywaniem zawodu notariusza, w tym również w sprawach etyki zawodowej. Nie ma jednakże kompetencji do podejmowania uchwał ustalających wykładnię powszechnie obowiązującego prawa¹¹. W związku z powyższym Kodeks etyki zawodowej notariusza nie może być uznany za wykładnię przepisów prawa o notariacie, odnoszących się do etycznych aspektów wykonywania zawodu notariusza. Należałoby raczej uznać ten kodeks za wypowiedź organu samorządowego w tych sprawach, co ma umocowanie w art. 40 § 7 prawa o notariacie, według którego do zakresu działania Krajowej Rady Notarialnej należy m.in. wypowiedzianie się w sprawie etyki zawodowej notariuszy.

Z powyższym koresponduje § 4 pkt 2 kodeksu etyki, według którego jego zasady należy stosować odpowiednio do publicznej działalności pozazawodowej notariusza, podczas gdy art. 50 prawa o notariacie stanowi o odpowiedzialności dyscyplinarnej notariusza za przewinienia zawodowe bądź uchybienia powadze lub godności zawodu. Kodeks etyki stosuje więc tutaj wykładnię rozszerzającą. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej, rozbudowany w § 23 i 24 kodeksu etyki, należy w istocie do obowiązków ustawowych notariusza z mocy art. 18 prawa o notariacie i takiego uzupełnienia nie wymaga. W szczególności zaś nie są zgodne z ustawą postanowienia § 24 kodeksu etyki, przewidujące zwolnienie notariusza od obowiązku zachowania tajemnicy orzeczeniem sądu albo poprzez zgodne oświadczenie wszystkich uczestników czynności notarialnej. Artykuł 18 prawa o notariacie przewiduje zwolnienie notariusza z takiego obowiązku przez Ministra Sprawiedliwości w przypadku, gdy składa on zeznania jako świadek przed

⁹ R. Szytk, *Tajemnica zawodowa notariusza w postępowaniu przed organami ścigania i w postępowaniu sądowym*, „Rejent” 2003, nr 11 (151), s. 87.

¹⁰ H. Izdebski, P. Skuczyński, *Etyka zawodów prawniczych. Etyka prawnicza*, LexisNexis, Warszawa 2006, s. 195–196.

¹¹ Wyrok SN z dnia 19 IX 1996 r., OSNAPiUS 1997, nr 10, 178.

sądem lub gdy ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa albo ważnemu interesowi prywatnemu¹².

Nietrafne jest również sformułowanie zawarte w § 10 kodeksu etyki. Chodzi o określenie notariusza jako osoby zaufania publicznego, wyposażonej przez państwo w określone funkcje władcze oraz posiadającej status wolnego zawodu. Jest to nawiązanie do treści wyrażonych już na początku, w preambule kodeksu etyki, w której stwierdza się m.in., że notariusz wykonuje funkcje publiczne i jest wyposażony przez państwo w moc nadawania charakteru urzędowego oświadczeniom osób oraz że notariusz wykonuje swoją pracę w ramach wolnego zawodu. Kwestia wydaje się o tyle istotna, że pozycja notariusza jako osoby zaufania publicznego oraz jego status jako przedstawiciela tzw. wolnego zawodu, a ostatnio także jako przedsiębiorcy, są ciągle niejasne i dyskutowane. Nie ma jednak przy tym wątpliwości, że wykonywanie zawodu zaufania publicznego uwarunkowane jest również wymaganiami etyki zawodowej. Niemniej jednak określenia zawarte w § 10 kodeksu etyki nie przystają do uregulowań obowiązującego prawa o notariacie.

Notariusz stoi na straży bezpieczeństwa obrotu prawnego, pełniąc tę funkcję w interesie publicznym i prywatnym.

Poprzez ciężące na nim obowiązki publiczne stanowi szczególną kategorię zawodową wśród zawodów prawniczych, jest bowiem obdarzony specjalnym zaufaniem stron oraz państwa, które w nim widzi swoistego pełnomocnika prawnego, integralnie związanego z imperium państwa, działającego w jego interesie oraz na jego rzecz.

Zawody zaufania publicznego stanowią niezbędny element zasady państwa prawa, ich przedstawicielom stawia się znacznie wyższe wymagania niż innym zawodom. Mają oni do spełnienia ważną funkcję publiczną. Z tego też powodu powinni posiadać szczególne umiejętności a także wysokie kwalifikacje. Ich uzyskanie następuje w toku długotrwałego procesu kształcenia, w tym praktycznej nauki zawodu. Ma to na celu ukształtowanie osoby uwrażliwionej na potrzeby ludzkie, społeczne oraz, troszczącej się o sprawy publiczne.

Zawód notariusza jest jednym z filarów zabezpieczających prawa obywatelskie, będąc gwarantem wprowadzania w życie idei państwa prawa. Podstawowe wartości, na których opiera się istota tego zawodu, są wspólne dla wszystkich krajów należących do Unii Europejskiej. Natomiast poziom czynności notarialnych bezpośrednio wpływa na poczucie praworządności w państwie, jest to więc w rezultacie służba notariusza na rzecz społeczeństwa i państwa. Dlatego też państwu, jak i społeczeństwu nie powinno być obojętne, kto jest notariuszem¹³.

¹² A. Redelbach, *Tajemnica zawodowa notariusza w Rzeczypospolitej Polskiej w świetle zasady poszanowania życia prywatnego*, „Rejent” 1999, nr 6–7, s. 35–46.

¹³ J. Jacyszyn, *Notariusz – zawodem zaufania publicznego*, [w:] III Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania, (red.) R. Szytk, Warszawa–Kluczbork 2006, s. 153.

Problems Inherent in Ethical Requirements of Notary Public Profession and his/her Functions

Summary

The fundamental rules which should be followed by Notary Public are: honesty, reliability, detachment and impartiality, as well as keeping the professional secret.

As a crucial participant in creating and carrying into effect legal structures of free market, Notary Public performs public functions. Therefore, he or she is authorized to give an official character to declarations of persons being their clients. In view of the foregoing, the notary should secure such documents in trading abiding by the rules and regulations of the governing law and ethics.

With a view to a special role of the profession in question in economic trade, The National Notary Board passed a Notary Public Code of Professional Ethics, by virtue whereof a Notary shall with their attitude and actions give a good character to their profession and mind its dignity and honor. Any breach of the above – mentioned rules results in the Notary's liability.

Notary Public, as a person whose functions play a crucial role in legal trade and who is trusted by the parties, is responsible for correctness and precision of their activities. Their liability as clients' confidant may result in civil, legal, disciplinary and tax liability.